

İTERAKTİF YÖNTEMLERİN ÖĞRENCİLERDEKİ TOPLUMSAL CİNSİYET FARKINDALIĞINA ETKİSİ: “TOPLUMSAL CİNSİYET VE TÜRKİYE’DE KADIN” DERSİ ÖRNEĞİ *

THE EFFECT OF INTERACTIVE METHODS ON GENDER AWARENESS IN THE STUDENTS: THE SAMPLE OF "GENDER AND WOMAN IN TURKEY" COURSE

Kemal DİL**

ÖZET

Bu araştırmada, toplumsal cinsiyet kimliklerinin ve pratiklerinin toplumsal yapının tüm unsurlarıyla bağlantılı olduğu gerçekliğine yönelik öğrencilerde farkındalık oluşturmayı amaçlayan *Toplumsal Cinsiyet ve Türkiye’de Kadın* adlı derste uygulanan interaktif öğretim yöntemlerin bu amaca etkisi sorgulanmıştır. Çalışmada örneklem uygulamasına gidilmemiştir. Çalışmanın evrenini, Toplumsal Cinsiyet ve Türkiye’de Kadın adlı dersi seçen Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü öğrencileri oluşturmuştur. Çalışma 23 erkek, 57 kız olmak üzere toplamda 80 öğrenciyle tamamlanmıştır. Tek gruplu ön test-son test deseninde yürütülen bu çalışmada farklı konuları içeren teorik okumalar, görsel-işitsel materyaller (3 tane sinema filmi, iki tane reklam filmi, 2 tane röportaj, toplumsal cinsiyet eğitim videosu), ara sınav yerine teorik bilgiyi kullanmayı amaçlayan ödevler ve teorik bilgi seviyesini ölçmeyi amaçlayan final sınavı üzerinde öğrencilerin dersin amaçlarına uygun farkındalığın geliştirilmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Çalışmada veri toplama aracı olarak bazı demografik bilgileri içeren soru kâğıdının yanında Toplumsal Cinsiyet Rollerini Tutum Ölçeği (TCTÖ) ve Kontrol Odağı Ölçeği (KOÖ) kullanılmıştır. SPSS 21.00 ile yapılan veri analizlerinde, veri toplama araçlarının çalışmamdaki cronbach alpha değerleri TCTÖ için r: 0.72, KOÖ için ise 0.54 olarak bulunmuştur. Yapılan analizlerde, derste kullanılan interaktif yöntemlerin eşitlikçi cinsiyet rolü puanında anlamlı düzeye yakın bir artışa, evlilik cinsiyet rolü ve geleneksel cinsiyet rolü puanlarında anlamlı düzeye yakın bir düşüşe, erkek cinsiyet rolü puanında anlamlı düzeyde bir düşüşe, kadın cinsiyet rolünde ise anlamlı düzeyden uzak bir düşüşe etki ettiği bulgulanmıştır. Bununla birlikte, KOÖ son-test puanının da ön-test puanına göre anlamlı düzeyde olmasa da bir düştüğü bulgulanmıştır. Bu bulgular derste kullanılan interaktif öğretim yöntemlerinin öğrencilerin eşitlikçi cinsiyet rolü algısını anlamlı düzeyde arttırdığını, öğrencilerde iç-kontrole doğru bir elişim oluşturmaya etki ettiğini göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: *Üniversite öğrencileri, İnteraktif Öğretim Yöntemleri, Toplumsal Cinsiyet Farkındalığı*

ABSTRACT

In this study, it was questioned how interactive teaching methods, having used in the course colled “*Gender and Woman in Turkey*”, which aimed to raise awareness about the fact that gender identities and practices are linked to all elements of social structure, have had an

* Bu araştırma, VIII. Ulusal Sosyoloji Kongresi’nde (1-3 Aralık 2016, ODTÜ Ankara) sunulan sözlü bildiri ve Uluslararası Çağdaş Eğitim Araştırmaları Kongresi’nde (29 Eylül-2 Ekim 2016, Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla) sunulan ve Proceedings Book’ta yer alan sözlü bildiri verilerine dayandırılmıştır.

** Yrd. Doç. Dr. Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, kemaldil@yahoo.com

effect on this aim. The sample application was not applied in the study. All students, who attendance the course of *the Gender and Women in Turkey* in the Philosophy Department, Faculty of Literature, Çankırı Karatekin University, created the universe of studying. The study was completed with a total of 80 students, 23 male and 57 female. The research was carried out with experimental type, a single group pre-test and post-test design. The theoretical readings, audio-visual materials, and assignments intended to use theoretical knowledge instead of the midterm, and the final examination aimed to measure the theoretical knowledge level were practiced in order to create appropriate awareness for the purpose of the course on the students. Beside the questionnaire containing some demographic information, the Gender Roles Attitude Scale (GRAS) and the Locus of Control Scale (LSD) were used as a means of data collection in the study. $r:0.72$ for GRAS and 0.54 for LSD was detected in research. In the analyzes, it was determined that after the training there was an increase in the scores of the egalitarian gender role. These findings suggested that interactive teaching methods, used in the course called "*Gender and Woman in Turkey*", enhanced students' perceptions of the egalitarian gender role, decreased the perception of female gender role insignificantly and male gender role significantly.

Key words: University students, Interactive Teaching Methods, Gender Awareness.

GİRİŞ

Günümüzde, bir tarafta topluma yansıyan cinsiyetine bakılmaksızın yaşanan çocuk istismarları, kadınlara yönelik cinsel ve fiziksel saldırılar, diğer tarafta toplumsal cinsiyet pratikleri içerisinde "adam edilen" (Selek, 2014: 10) erkeğin taşıdığı baba, kardeş/ağabey, evlat, amca, dayı, akraba, dost v.b. rolleri içerisinde yüklendiği sorumluluğun ruhunda oluşturduğu yaralar, bir şeylerin ters gittiğine ilişkin bir algı oluştuğunu düşündürmüştür. Bu soruna ilişkin mekânsal ilişkilere yönelik yapılan gözlemlerin yanında yazılı, görsel ve sosyal medyada yer alan açıklamalar ve haberler bu algının oluşmasında somut dayanaklar olmuştur. Oluşan bu algı, kadın ve erkek cinsiyetlerinin toplumsal konumlarına ilişkin uluslararası sözleşmelerle güvence altına alınmış bazı haklara vurgu yapan kimi kesimlerin öncülük ettiği geniş toplum kesimleri tarafından çeşitli biçimlerde tepkiye dönüşebilmiştir. Bu tür hakları içeren çokuluslu sözleşmelerden bazıları şunlardır: İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 2. ve 18. maddeleri, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi, Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Kaldırılmasına Dair Sözleşme. Bir tarafta geniş toplum kesimlerinin ortaya koydukları tepkiler diğer tarafta imzalanan çokuluslu sözleşmelerin yükümlülükleri gereği, kadınlar ile erkeklerin eşitsiz konumları ve bununla başlayan sorunların çözümlerine ilişkin beklentiler politik alan (iktidar) üzerinde baskı oluşturmuştur. 1985 yılında çekince konularak imzalanan Birleşmiş Milletler tarafından imzaya açılan Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Kaldırılmasına Dair Sözleşme'nin 1999 yılında çekincesinin kaldırılmasına bağlı olarak 2000 yılından bu yana bazı düzenlemelerin yapılması, bu baskıya bağlı gerçekleşen süreç olarak düşünülebilir (Mimir, 2017). Mimir'e (2017) göre, belli sayıda işçi çalıştıran işletmelere kreş açma zorunluluğunun getirilmesi, ücret karşılığında çalışan kadının süt izin saatlerinin artırılması, doğum öncesi ve sonrası kadının ve eşinin ücretli izinli gün sayısının artırılması, evlilikle birlikte elde edilen taşınır malların eşlerin boşanması halinde eşlere eşit bir biçimde pay edilmesinin sağlanması, kadın eşin kendi soyadını kullanabilmesi gibi medeni kanunda yapılan bazı düzenlemeler bu süreç kapsamında sıralanabilir. Buna karşın, yaptığı araştırmalarında Mimir (2017), kadın ile erkeğin eşitsiz konumuna ilişkin birkaç çarpıcı tespiti de şöyle sıralıyor: Türkiye'de son 5 yılda cinsel saldırılardan mağdur olan kadın sayısı yaklaşık olarak yüz binin üzerinde olmuştur; Türkiye'de kadınların %39,3'ü eşleri ya da birlikte oldukları erkeklerin

fiziksel şiddetine maruz kalmışlardır; Türkiye’de her iki kadından biri kocası tarafından duygusal şiddete maruz kalmıştır; Çalışan kadınların günde ortalama 4 saatten fazla bir zamanı ev-bakım işlerine ayırırken, çalışan erkekleri aynı işlere yalnızca 45 dakikayla sınırlanmıştır; 0-5 yaş arasındaki çocukların %92’sinin bakımı yalnızca anneler üstlenmiştir. Bununla birlikte politik alanın en üst düzeylerinde kadın ile erkek eşitliği karşıtlığına, çocuk yapmayan kadının eksik bir kadın olacağına, kahkaha atma ile kadının edepsizliğinin sorgulanacağına vb söylemlerin yanında politik iktidarın tecavüze uğrayan çocuk yaşta bir kadının tecavüzcüsüyle evlendirilmesinin yolunu açan cinsel istismar düzenlemesinin oluşturulmak istenmesi kadınların ve erkeklerin eşitsiz konumları ve bununla başlayan sorunların çözümlerine politik alanının yaklaşımının samimiyetinin sorgulanmasına neden olmuştur. Geline nokta özgül cinsiyet kimlikleriyle var olan kadınlar ve erkekler arasındaki ilişkinin, kadının aleyhine erkek ile kadın arasında eşitsizlik oluşturan, kadını ikincil ve erkeğe bağımlı kılan işleyiş üzerinden kendisini devam ettirdiğine her gün şahit olmaktayız. Tarihsel derinliğe sahip olan bu işleyiş ataerki olarak anlam bulmuştur. Başka bir deyişle bu işleyiş, farklı sınıf, etnik ve sosyo-kültürel gruplara sahip erkeklerin egemen erkeklik değerlerini ortak olarak benimsemelerine yol açan ve bu sayede oluşan hegemonik ilişkiler içinde eril tahakkümü mümkün kılabilmiştir (Ecevit ve Karkıner, 2013:173). Kurumsal yapılara dayalı olarak sistemleşen bu yapı ataerki sistem ya da hegemonik erkeklik düzeni ((Ecevit ve Karkıner, 2013:173) olarak ifade edilmiştir. Erkeğin iktidar konumunu devam ettirmek üzere birtakım süreçleri içeren bu işleyişe yönelik çok boyutlu tartışmalar ve kavramlaştırmalar yapılmıştır. Tarihsel derinliği de içeren bu çok boyutlu tartışmalar ve kavramlaştırmalar bu süreci anlamada ve çözüm önerileri oluşturmada önemli roller oynamıştır. Bu kapsamdaki yaygın literatür, bu süreçlere ilişkin tartışmaların dört temel ayak üzerinden anlam bulduğunu düşündürmüştür (Pelizzon, 2009; Phillips, 1995; Donovan, 1997; Butler, 2005; Giddens, 2000; Ritzer, 2015; Bhasin, 2003a; Bhasin, 2003b; Kandiyoti, 2013; Ecevit ve Karkıner, 2013). Birincisini toplumsallaşma ayağı oluşturmuştur. Bu ayakta, kadın ve erkek biyolojik varlıkları, toplumun değer yargılarına göre biçimlenmiş rollerin öğretilip içselleştirildiği etkinliklerle sarmalanırlar. Bu kapsamda kız ve erkek çocuklar farklı muamele biçimleriyle manipüle edilirler, dikkatleri farklı nesnelere yöneltilir, farklı sözlere ve hitaplara muhatap edilir, etkinlikler farklı teşhir edilir, hatta bu doğrultuda farklı sosyal ve ekonomik yaptırımlarla karşı karşıya bırakılırlar. İkincisini toplumsal cinsiyetlerine göre iş bölümü oluşturmuştur. Bu ayakta, kadınların ve erkeklerin ne yapması gerektiği ya da neleri yapabileceği hakkında toplumda yaratılmış olan fikirlere dayanarak kadınlara ve erkeklere farklı roller, sorumluluklar ve görevler yüklenir. Üretim etkinlikleri alanında mal ve hizmet üretirken kadınlar ev içi, ücretsiz ve niteliksiz, saygınlığı düşük olarak değerlendirilen etkinliklerle ilişkilendirilir. Erkekler ise, ev dışı alanda ücretli, nitelikli, saygın etkinliklerle ilişkilendirilir. İnsanın üretimi ve bakımı alanından kadın sorumlu tutulur. Sorumlu tutulduğu bu alanın saygınlığı ise düşük olarak değerlendirilir. Toplumsal yaşam alanının idare ve organize edildiği kamusal etkinlik alanı ise erkeğe sunulur. Burada yüksek saygınlığa sahip olan temsil rolü, erkek cinsiyet üzerinden anlam bulur. Üçüncüsünü, kadınların erkeklerin denetimine bırakılması oluşturur. Bu ayakta, üretim ya da iş gücü alanlarında yer almak isteyen kadın, erkeğin rızasına tabi tutulmuştur. Bu ayakta kadın doğurganlık, özellikle de erkek çocuk doğurganlığı ve bakımı üzerinden değer elde eder. Bunun yanında bu ayakta namus, bir erkeğin şerefi olarak değerlendirilirken, taşıyıcısı kadın olarak anlam bulur. Bu açıdan kadının cinselliği, erkeğin şerefi ile ilişkilendirilerek denetim altına alınır. Doğal olarak bu denetim, kadının hareket özgürlüğünün de erkeğin rızasına uygunluğunu içerir. Bu ayakta erkek denetimine alınan bir başka önemli nokta da mülkiyet ve diğer ekonomik kaynaklar olmuştur. Bu noktada erkek öncelikli söz ve yetki hakkına sahiptir. Dördüncüsü ise, ataerki sistem ve dayanakları oluşturmuştur. Bu ayakta ise aile, dinsel inanç, yasal/ hukuki sistem, ekonomik sistem ve kurumlar, iktidarı içeren siyasi sistem ve kurumlar, kitle iletişim araçlarını içeren alan, eğitim

kurumları ve bilgi sistemleri, kadına karşı sistemleştirilmiş şiddet gibi dayanaklar toplumsal alandaki kadın ile erkek arasındaki güç ilişkilerinde erkeği egemen kılar.

Kadın ile erkek ilişkileri temelinde oluşan pek çok sorunla birlikte bu kuramsal tartışmaları anlamak ve sorunlara çözüm önerileri ortaya koymak için son dönemlerde Türkiye’de çok yönlü, geniş ölçekli araştırmalar yapılmıştır (TÜSİAD, 2000; Acar ve ark., 2013; Abadan Unat,1992; Ecevit ve Karkıner, 2013). Bununla birlikte başta feminist kuramlar olmak üzere farklı açılardan ortaya konulan kuramsal açıklamalar sorunları anlamada, çözümler oluşturmada, bu kapsamda farkındalık oluşturmada bir teorik zemin oluşturmuştur (Pelizzon, 2009; Phillips, 1995; Donovan, 1997; Giddens, 2000; Ritzer, 2015; Bhasin, 2003a; Bhasin, 2003b; Kandiyoti, 2013; Ecevit ve Karkıner, 2013). Bu doğrultuda öncelikle, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramlarına ilişkin çözümlenmeler son derece önem içermiştir. Birbirinden farklı açıklamalar yapılsa da cinsiyet kavramının, erkek ve kadın bedenlerinin biyolojik niteliklerini işaret eden bir anlam yüklediği görülmüştür (Giddens, 2000: 107; Kottak, 2016: 342; Bhasin, 2003a: 1,2). Toplumsal cinsiyet kavramı ise, erkekler ile kadınların çeşitli gerekçelerle toplumsal konumsal olarak hiyerarşize edilerek ayrıştırılması olarak anlam bulmuştur (Giddens, 2000:107; Ritzer, 2015: 163; Butler, 2005; Bhasin, 2003a; Bhasin, 2003b; Kottak, 2016:342,343). Bu kuramsal tartışmaların ve kavramlaştırmaların ortaya koyduğu bilgilere ulaşmanın yanında, birbirlerinin duygu dünyalarının ve yaşam alanlarının vazgeçilmez “eş”leri oldukları gerçeğine ilişkin kadınlara ve erkeklere çeşitli farkındalık oluşturucu etkinliklerin yapılmasının kadın ile erkek arasındaki eşitsiz konumlanmadan kaynaklanan sorunların çözümünde hayati öneme sahip olduğu söylenebilir. Böyle bir farkındalığın oluşturulmak istenmesi, kuşkusuz eğitim etkinliğinin önemini gündeme getirecektir. Her ne kadar farklı çalışmalarda eğitim ile kadınlar ve erkekler arasındaki ilişkiler eşitlik veya eşitsizlik konusunda tartışmalar içerse de (Bhasin, 2003a; Bhasin, 2003b; Gümüšoğlu, 2008; Sayılan, 2012; Ünal ve Özsoy, 1999), eğitime bağlı olarak oluşacak farkındalığın bireyi özgürleştiren (Freire, 2013; Spring, 1991; Ecevit ve Karkıner, 2013), bir insan olarak onu, ilişkilerinde kendi öznesi kılan etkilerde bulunacağı da ortaya konulmuştur (Gorz, 2001:97). Tam da bu noktada bazı ülkelerde (Macaristan, Norveç, İsveç gibi) yapılan kimi deneysel çalışmalar, kadın ya da erkek her ikisinin de özgül yeteneklerinin geliştirilmesinin insanlık için çok önemli olduğuna ilişkin sonuçlar ortaya koymuştur (Euronews, 2016). Bu doğrultuda kimi toplumsal cinsiyet çalışmaları, kadın ile erkek ilişkilerinin anlama, tanımlama ve açıklama, kadının siyasal haklarını bilme ve kullanma, bilgi üretiminde kadın bakış açısının önemini ve gereğini ortaya koyma, kadının ve erkeğin toplumsal konumlanmasına eleştirel yaklaşma gibi konularda eğitimin, özellikle de yüksek öğretim düzeyinde verilen eğitimin önem arz ettiğini ileri sürmüştür (Abadan Unat,1992; Ecevit ve Karkıner, 2013). Bu çalışma ise, bu farkındalığın oluşturulmasında toplumsal cinsiyete yönelik etkili bir eğitimde interaktif yöntemlerin önemli pay sahibi olduğunu ortaya koymayı amaçlamıştır. Bu çalışmanın tam da bu kapsamda özgün bir değere sahip olduğu düşünülmüştür.

YÖNTEM

Bu çalışmada, toplumsal cinsiyet kimliklerinin ve pratiklerinin toplumsal yapının tüm unsurlarıyla bağlantılı olduğu gerçekliğine yönelik öğrencilerde farkındalık oluşturmaya amaçlayan *Toplumsal Cinsiyet ve Türkiye’de Kadın* adlı derste uygulanan interaktif yöntemlerin bu amaca ne düzeyde etki ettiği sorgulanmıştır. Deneysel tipte yürütülen bu çalışmada, tek gruplu ön test-son test tasarımıyla uygulamalar yapılmıştır. Deneysel araştırma tekniği, nicel araştırma yöntemi kapsamında kullanılan tekniklerden bir tanesidir. Diğer araştırma teknikleriyle kıyaslandığında bu araştırma tekniği, nedensellik ilişkilerini test etmede en güçlü tekniktir (Nueman, 2008:358, 359). Tek gruplu ön test-son testli tasarım ise, deneysel araştırma tekniği içerisinde kullanılan tasarımlardan bir tanesidir. Bu tasarım modelinde, üzerinde araştırma yapılan gruba, ilk aşamada ön-test uygulanır, sonra çalışmanın

*İTERAKTİF YÖNTEMLERİN ÖĞRENCİLERDEKİ TOPLUMSAL CİNSİYET
FARKINDALIĞINA ETKİSİ: “TOPLUMSAL CİNSİYET VE TÜRKİYE’DE KADIN” DERSİ
ÖRNEĞİ*

beklentilerine göre müdahale edilir, son aşamada ise, aynı gruba son-test verilerek veriler elde edilir (Nueman, 2008:370).

Çalışmanın evrenini, 2015-2016 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü’ne devam eden öğrenciler arasından Toplumsal Cinsiyet ve Türkiye’de Kadın adlı dersi seçen tüm öğrenciler oluşturmuştur. Bu nedenle çalışmada örneklem tekniğine başvurulmamıştır. Çalışma 23 erkek, 57 kız olmak üzere toplamda 80 öğrenciyle tamamlanmıştır. Dersin amacı doğrultusunda interaktif öğretim yöntemleri kullanılmıştır. Bu yöntemlerden ilkini, farklı konuları içeren teorik materyaller oluşturmuştur. Bu kapsamda toplumsal cinsiyeti anlamak, eril ve dişil varlıklara dönüşme, toplumsal cinsiyete dayalı işbölümü, ataerkil sistemi tanımak, ataerkil sistemin dayanakları, ataerkil sistemin kökenleri ve feminist yaklaşımlar, aile olgusu, kadın emeği gibi teorik konuları içeren okumalar ve bunlara ilişkin tartışmalar yapılmıştır. İkincisini ise, teorik okumaları destekler biçimde olan toplumsal cinsiyet konulu üç sinema filmi (Tersine Dünya, Şalvar Davası, Lal Gece), iki görsel-işitsel reklam filmi (Toyota reklamı ve Nutella reklamı), dört belgesel film (Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Kadın Emeği, Kadın Dosyası, Marmara Üniversitesi Sosyoloji Topluluğu) oluşturmuştur. Bu materyallerin dışında, öğrencilerin gözlemleri ve deneyimleri ders içi etkinliğinde başvurulan canlı kaynakları oluşturmuştur. Öğrencinin akademik başarısına etki eden notun belirlenmesinde ise teorik ara sınav yerine ara sınav kadar işlenen teorik derslerle paralellik arz eden, sınıf içinde gösterilen iki film analizini içeren 6 sorunun çözümlenmesini ve her öğrencinin toplumsal cinsiyet içerikli özgün bir film kurgusunu içeren bir ödev kullanılmıştır. Bunun yanında final notu ise dersin hedeflerinden biri olan teorik bilgiyi ön plana çıkaran çoktan seçmeli sınav üzerinden elde edilmiştir.

Çalışmada veri toplama aracı olarak bazı demografik bilgileri içeren soru kâğıdının yanında iki ölçek de kullanılmıştır. Bu ölçeklerden birisi 5’li Likert tipi hazırlanan ve 38 maddeden oluşan Toplumsal Cinsiyet Rollerini Tutum Ölçeği (TCTÖ), diğeri ise kapalı 27 sorudan oluşan Kontrol Odağı Ölçeği (KOÖ)’dir. 38 maddeden ve 5 alt boyuttan oluşan TCTÖ, Zeyneloğlu (2008) tarafından geliştirilmiştir. Bu ölçek, bireylerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları belirlemeyi amaçlamıştır. 5’li Likert tipinde olan bu ölçeğin birinci alt boyutunu *eşitlikçi cinsiyet rolü* oluşturmuştur. Bu alt boyutta, farklı cinsiyetlere sahip kadın ve erkeğin cinsiyet rollerinde eşit tutum sergilemeleri beklenmektedir. İkinci alt boyut ise, *geleneksel cinsiyet rolü* olmuştur. Bu alt boyutta, kadın ile erkek cinsiyet rollerinde ayrıştırma tutumu sergilenir. Örneğin, kadın çocuk doğurma, yetiştirme, ev içi işlerle ilgilenme ve kocasına hizmet etme rolü üzerinden tanımlanır. Erkek ise, ücretli/kamusal alanda öncelikli, denetleyen ve temsil konumunda tutulur. Üçüncü alt boyutu ise, *evlilikte cinsiyet rolü* oluşturmuştur. Bu alt boyutta, ortaya konulan cinsiyetçi tutumda; evlilikle birlikte kadın, erkeğin isteklerini yerine getirmekle birlikte, çocuk (özellikle de erkek çocuk) doğurmakla ilişkilendirilir. Dördüncü alt boyutu, *kadın cinsiyet rolü* oluşturmuştur. Bu alt boyutta, ortaya konulan cinsiyetçi tutumda; kadının davranışının erkeğin rızasına uygunluğunu gerekli görür. Beşinci alt boyutu ise, *erkek cinsiyet rolü* oluşturmuştur. Bu alt boyutta, ortaya konulan cinsiyetçi tutumda, erkek hak kullanımı (eğitim gibi) ve erk konumu açısından birincil konumda görülür. Kontrol Odağı Ölçeği ise öznel genellenmiş isteklerini içsellik ve dışsallık boyutları üzerinden belirlemeyi hedefleyen kendini-değerlendirme tipi bir ölçektir. Kontrol odağı kavramı, insanların kendi geleceğine yön verebileceğine inanıp inanmaması ile ilişkilendirilen bir kavramdır. Kontrol odağı ölçekleri, kişilerin olayları ne dereceye kadar kendi davranışlarının bir sonucu olarak algıladıklarını ölçmektedir (Rotter, 1966 akt. Küçükkaragöz, 1998). Rotter’in içsel-dışsal Kontrol Odağı Ölçeği ise kontrole yönelik olarak kişide öznel olarak oluşan genellenmiş beklentileri ölçmektedir (Küçükkaragöz, 1998). Ölçekte alınan

puanlar arttıkça dışsallık eğilimi yükselmektedir, buna karşın puanlar azaldıkça içsellik eğilimi yükselmektedir.

Verilerin değerlendirilmesinde SPSS 21.00 kullanılmış olup, normallik testi olarak da Shapiro-Wilk testi ile kullanılmıştır. Normal dağılıma uygun olmadığından (p:0.000) karşılaştırmalarda non-parametrik testler kullanılmıştır. Veri toplama araçlarının bu çalışmadaki cronbach alpha değerleri TCTÖ için r: 0.72, KOÖ için ise 0.54 olarak bulunmuştur.

BULGULAR

Bu bölümde ilk olarak katılımcı-öğrencilerin demografik özellikleri betimlenmiştir. İkinci olarak, Toplumsal Cinsiyet Rollerini Tutum Ölçeğinin (TCTÖ) Alt Boyutları ve Kontrol Odağı (KOÖ) Ön_Test ve Son-Test Puan Ortalamaları üzerinden öğrenciler karşılaştırılmıştır. Üçüncü olarak, Toplumsal Cinsiyet Rollerini Tutum Ölçeğinin (TCTÖ) Alt Boyutları ve Kontrol Odağı Son Test Puanlarının katılımcı-öğrencilerin cinsiyetlerine göre değerlendirilmesine yer verilmiştir.

Tablo 1. Öğrencilerin Tanımlayıcı Özellikleri

Özellik	Sayı	%	
Yaş Ortalaması:	21.43		
Cinsiyet	Erkek	23	28.8
	Kadın	57	71.2
Okul Türü	Birinci öğretim	49	61.3
	İkinci öğretim	31	38.7
Sınıf	İkinci sınıf	57	71.3
	Üçüncü sınıf	15	15.0
	Dördüncü sınıf	11	13.7
Doğum Yeri	İl	31	38.8
	İlçe	39	48.8
	Köy	10	12.4
İlköğretim Süresi Boyunca Yaşadığı Yer	İl	29	36.3
	İlçe	41	51.3
	Köy	10	12.4
Aile Tipi	Çekirdek aile	71	88.8
	Geniş aile	9	11.2
Mezun Olunan Okul	Özel	2	2.5
	Devlet	78	97.5
Yaşadığı yer	Devlet yurdu	39	48.8
	Özel yurt	5	6.2
	Ev (Tek ya da arkadaşla)	35	43.7
	Aile (Kardeş ya da ebeveyn)	1	1.3

İTERAKTİF YÖNTEMLERİN ÖĞRENCİLERDEKİ TOPLUMSAL CİNSİYET FARKINDALIĞINA ETKİSİ: “TOPLUMSAL CİNSİYET VE TÜRKİYE’DE KADIN” DERSİ ÖRNEĞİ

Annenin eğitim durumu	İlkokulu bitirmemiş	18	22.5
	İlkokul+orta okul mezunu	57	71.2
	Lise mezunu	4	5.0
	Lisans+Lisans üstü mezunu	1	1.3
Baba eğitim durumu	İlkokulu bitirmemiş	11	13.8
	İlkokul+orta okul mezunu	49	61.3
	Lise mezunu	13	16.3
	Lisans+Lisans üstü mezunu	7	8.8
Anne mesleği	Ev hanımı	78	95.4
	Vasıfsız çalışma	1	1.3
	Mesleki-diplomalı çalışma	1	1.3
Baba mesleği	Vasıfsız çalışan	48	60.0
	Mesleki-diplomalı çalışan	13	16.2
	Emekli	17	21.3
	Vefat	2	2.5
Toplumsal cinsiyet kavramını önceden bilme durumu	Bilmiyor	30	37.5
	Biliyor	50	62.5
Toplam		80	100.0

Tablo 2. Öğrencilerin Toplumsal Cinsiyet Rollerini Tutum Ölçeğinin (TCTÖ) Alt Boyutları ve Kontrol Odağı (KOÖ) Ön_Test ve Son-Test Puan Ortalamalarının Karşılaştırılması

Ölçekler		Ön-test Puanları			Son-test Puanları			t, p
TCTÖ	Ölçek Alt-Boyutları	min	max	X ± SS	min	max	X ± SS	
		1. Eşitlikçi cinsiyet rolü	4.0	32.00	26.36 ± 5.56	2.00	45.0	27.83 ± 5.66
	2. Kadın cinsiyet rolü	5.0	25.00	15.95 ± 3.79	6.00	28.0	16.60 ± 3.85	t: 1.383 p: 0.171
	3. Evlilik cinsiyet rolü	0.0	25.01	8.23 ± 4.66	0.11	28.0	8.17 ± 5.25	t: 0.093 p: 0.926
	4. Geleneksel cinsiyet rolü	2.0	28.00	13.86 ± 6.06	0.00	30.0	12.51 ± 7.00	t: 1.931 p: 0.057
	5. Erkek cinsiyet rolü	2.0	19.00	6.52 ± 4.72	0.00	20.0	5.45 ± 4.84	t: 2.102 p: 0.039
KOÖ	(Kontrol Odağı Ölçeği)	4.0	20	11.38± 3.6	3.0	19.0	11.03± 3.44	t: 0.931 p: 0.370

Tablo 2’de belirtildiği üzere, TCTÖ ve KOÖ ön-test ve son-test puanları açısından yapılan karşılaştırmada TCTÖ 5. alt boyut olan *erkeklik cinsiyet rolü* alt boyutunda katılımcı-öğrencilerin ön-test puanlarına (6.52 ± 4.72) kıyasla son-test puanlarında (5.45 ± 4.84) anlamlı bir fark oluşturacak düzeyde bir düşme gözlenmiştir. Bu bulgu, kullanılan interaktif öğretim yöntemlerin bu alt boyutta anlam bulan, hak kullanımı ve erk konumu açılarından erkeği birincil konumda tutan cinsiyetçi tutumun azalma eğilimine geçtiğini düşündürmüştür. Bu sonuca bağlı olarak, ders kapsamında kullanılan interaktif öğretim yöntemlerinin, hak kullanımı ve erk konumu açılarından kız ve erkek cinsiyet ayırımına karşı, katılımcı-öğrenciler üzerinde bir etkide bulunduğu ifade edilebilmiştir. Bununla birlikte *evlilik cinsiyet rolü* alt boyutunda katılımcı-öğrencilerin ön-test puanlarına (8.23 ± 4.66) kıyasla son-test puanlarında (8.17 ± 5.25) da düşüş görülmüştür. Evlilik cinsiyet boyutunu, evlilikle birlikte kadını, erkeğin isteklerini yerine getirmenin yanında çocuk (özellikle erkek çocuk) doğurmakla ilişkilendiren bir tutumu içerdiği düşünüldüğünde, kullanılan interaktif yöntemlerin öğrenciler üzerinde bu boyut kapsamında bir tutum değişikliğine etki ettiği söylenebilmiştir. Katılımcı-öğrencilerin ön-test puanlarına (13.86 ± 6.06) kıyasla son-test puanlarında (12.51 ± 7.00) anlamlı olmasa da bir düşüşün görüldüğü başka bir alt boyut ise *geleneksel cinsiyet rolü* alt boyutu olmuştur. Kadın ile erkek cinsiyet rollerinde erkeğin lehine, kadının aleyhine bir ayrıştırma tutumu içeren bu alt boyutta gözlemlenen bu düşüş, ders kapsamında kullanılan interaktif yöntemlerin katılımcı-öğrencilerde kadın ile erkek cinsiyet rollerinde ayrıştırmanın olmamasına yönelik bir tutum eğiliminin oluşmasına neden olduğu söylenebilmiştir. Katılımcı-öğrencilerin ön-test puanlarına (26.36 ± 5.56) kıyasla son-test puanlarında (27.83 ± 5.66) anlamlı olmasa da bir artışın görüldüğü alt boyut farklı cinsiyetlere sahip kadın ve erkeğin cinsiyet rollerinde eşit tutum sergileme anlamını içeren *eşitlikçi cinsiyet rolü* alt boyutu olmuştur. Bu bulguya bağlı olarak, ders kapsamında kullanılan interaktif öğretim yöntemlerinin, öğrencilerin eşitlikçi cinsiyet rolü tutumlarını arttırdığı ileri sürülebilmiştir. Kadın cinsiyet rolü alt boyutunda da öğrencilerin ön-test puanlarına kıyasla son-test puanlarında anlamlı olmasa da bir artış olduğu bulgulanmıştır. *Kadın cinsiyet rolü* alt boyutunda, kadının davranışının erkeğin rızasına uygunluğunu gerekli gören bir tutum sergilenmesi beklenir. Ölçekte bu alt boyutta katılımcı-öğrencilerin son-test puanlarının (16.60 ± 3.85), ön-test puanlarından (15.95 ± 3.79) anlamlı olmasa da çok az miktarda yüksek çıkması, öğrencilerin kadının davranışının erkeğin rızasına bağlı olması gerektiğine yönelik bir tutum eğiliminde olduklarını düşündürmüştür. Öğrencilerin bazı demografik özelliklerinin bu biçimde bir tutum bulgulanmasında etkili olabileceği kanaatine varılmıştır. Özellikle, doğum yeri, ilköğretime gitme yeri, ebeveyn eğitim durumu ve ebeveyn meslek durumu demografik kategorilerine ilişkin veriler, bu açıdan anlamlı görülmüştür. Doğum yeri kategorisi temelinde ortaya çıkan demografik veriye bakıldığında, katılımcı öğrencilerin %61’i civarında ilçede (%48,8) ve (%12,4) köyde doğmuş olduğu gözlemlenmiştir. İlköğretime gitme yeri kategorisi temelinde elde edilen veriler, katılımcı-öğrencilerin %63’ünün ilköğretime ilçede (%51, 3) ve köyde (%12,4) gitmiş olduklarını göstermiştir. Ebeveyn eğitim durumu kategorisi verileri ise annelerin %22,5 formel bir eğitim almadığını, %71,2’si formel-örgün eğitimini ilkökul ya da ortaokul ile sınırlandırdığını göstermiştir. Bunun yanında babaların %14’nün formel bir eğitim almadıkları, %61’inin formel-örgün eğitimlerini ilkökul ya da ortaokul ile sınırlandırmış olduklarını ortaya koymuştur. Ebeveyn meslek durumu kategorisi verileri ise annelerin %95,4’ünün ev hanımı, babaların %60’ının vasıfsız çalışan, %21’inin emekli, %16’sının ise vasıflı (mesleki diplomalı) çalışan olduğunu ortaya çıkarmıştır. Gerek erken yaşlardaki kültürlenme yerlerini, gerekse ebeveynlerinin eğitim ve meslek durumlarını içeren toplumsal-kültürel konumlarını içeren bulgulara bakarak, katılımcı-öğrencilerin toplumsal cinsiyet kimliklerinin biçimlenmesine etki eden toplumsallaşmanın, ataerkil nitelik taşıdığı söylenebilir. Katılımcı-öğrencilere ait demografik verileri içeren bu niteliğin, bu öğrencilerde ataerkil özellik içeren, kadının davranışını erkeğin rızasına dayandıran kadın cinsiyet rolü doğrultusunda bir tutumun

İTERAKTİF YÖNTEMLERİN ÖĞRENCİLERDEKİ TOPLUMSAL CİNSİYET FARKINDALIĞINA ETKİSİ: “TOPLUMSAL CİNSİYET VE TÜRKİYE’DE KADIN” DERSİ ÖRNEĞİ

gerçekleşmesinde etkili olduğunu düşündürmüştür. Bu bulgu, üretim, doğurganlık, cinsellik, hareket ve ekonomik kaynaklar alanları erkeğin kontrolünde olduğunda, kadının hareket alanının erkeğin rızasına tabi olacağı biçiminde (Bhasin, 2003b:3-7; Ecevit ve Karkıner, 2013) ortaya konulan teorik yaklaşımları destekler nitelikte olmuştur.

Tablo 3. Toplumsal Cinsiyet Rollerini Tutum Ölçeğinin (TCTÖ) Alt Boyutları ve Kontrol Odağı Son Test Puanlarının Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Değerlendirilmesi (N: 80)

TCTÖ Son-test	Kadın (n=57)	Erkek (n=23)	İstatistik
1. Eşitlikçi cinsiyet rolü	28.86±5.90	26.78±4.98	1,178 p:0.239
2. Kadın cinsiyet rolü	16.05±3.62	17.95±4.13	2,055 p:0.04
3. Evlilik cinsiyet rolü	7.17±4.85	10.65±5.51	2,830 p:0.005
4. Geleneksel cinsiyet rolü	11.47±6.38	11.08±7.94	1,929 p:0.054
5. Erkek cinsiyet rolü	5.33±4.64	5.73±5.41	0,021 p:0.983
KOÖ Son-test	11.26±3.51	10.47±3.24	0,641 p:0.522

Tablo 3’te belirtilen verilerin istatistiksel değerlendirmesinde Man Whitney U testi kullanılmıştır. Toplumsal Cinsiyet Rollerini Tutum Ölçeğinin (TCTÖ) alt boyutları ve Kontrol Odağı son-test puanları katılımcı-öğrencilerin cinsiyetlerine göre değerlendirildiğinde, *kadın cinsiyet rolü* alt boyutunda erkek öğrencilerin son-test puanlarının (17.95±4.13), kız öğrencilerin son-test puanlarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmüştür. Bu bulgu, Toplumsal Cinsiyet ve Türkiye’de Kadın adlı derste başvurulan interaktif öğretim yöntemlerinin kız öğrenciler üzerinde daha fazla etki oluşturduğunu düşündürmüştür. Benzer bir biçimde, *evlilik cinsiyet rolü* alt boyutunda da erkek öğrencilerin TCTÖ puanlarının (10.65±5.51), kız öğrencilerin TCTÖ puanlarına (7.17±4.85) oranla anlamlı düzeyde yüksek olduğu fark edilmiştir. Bu bulgular evliliği, kadının çocuk doğurma ve erkeğin isteklerine uygun tutum sergileme beklentisine kız öğrencilerin itiraz ettikleri, buna karşın erkek öğrencilerin ise rıza gösterdikleri biçiminde yorumlanabilmektedir. Bu kapsamda işlenen derste kullanılan interaktif yöntemlerin, *evlilik cinsiyet rolü* alt boyutunda erkek öğrencilere oranla kız öğrenciler üzerinde daha fazla etki oluşturduğu belirtilebilir. TCTÖ son-test puanlarına göre, anlamlı düzeyde olmasa da kız öğrencilerin puanlarının (28.86±5.90), erkek öğrencilerin puanlarından (26.78±4.98) yüksek olduğu TCTÖ’nün alt boyutu, *eşitlikçi cinsiyet rolü* olmuştur. Bu bulgu, derste kullanılan yöntemlerin cinsiyetlere eşitlikçi tutum sergileme doğrultusunda kız öğrenciler üzerinde daha fazla etki gösterdiğini düşündürmüştür. *Erkek cinsiyet rolü* alt boyutunda kız öğrencilerin TCTÖ son-test puanları (5.33±4.64), erkek öğrencilerin TCTÖ son-test puanlarından (5.73±5.41) anlamlı düzeyde olmasa da düşük olmuştur. Bu bulguya bağlı olarak, verilen derste kullanılan interaktif yöntemlerin, erkek cinsiyet rolünü benimsememe doğrultusunda kız öğrenciler üzerinde daha fazla etki ettiği söylenebilir. TCTÖ son-test puanlarına göre ilgi çekici bulgu, *geleneksel cinsiyet rolü* alt boyutunda ortaya çıkmıştır. Bu boyutta kız öğrencilerin puanları (11.47±6.38), erkek öğrencilerin puanlarından (11.08±7.94) anlamlı olmasa da yüksek olmuştur. Bu bulgu, derste

kullanılan yöntemlerin, bu alt boyutta kız öğrencilerden daha fazla erkek öğrenciler üzerinde etki ettiğini göstermiştir. Bu kapsamda, kız öğrencilerin, kadını, çocuk doğurma, yetiştirme, ev içi işlerle ilgilenme ve kocasına hizmet etme rolü üzerinden tanımlayan; erkeği ise, ücretli/kamusal alanda öncelikli, denetleyen ve temsil konumunda tanımlayan tutum sergilemesine bazı demografik veriler üzerinden açıklama yapılabileceği düşünülmüştür. Bu demografik özelliklerin, ağırlıklı olarak taşrada aldıkları formel eğitim ve kültürlenmeyi içeren erken yaşlardaki toplumsallaşmaları ile ebeveynlerinin aldıkları eğitim ve sosyo-ekonomik düzeyleriyle temsil ettikleri toplumsal konumlar, kız öğrenciler özelinde geleneksel cinsiyet rolünü benimsemeye etkili olduğunu düşündürmüştür. Kontrol Odağı Ölçek’inde anlamlı olmasa da, kız öğrencilerin puanlarının (11.26 ± 3.51), erkek öğrencilerin puanlarından (10.47 ± 3.24) daha yüksek olmasına bağlı olarak dış kontrol odaklı tutum sergilemeleri bu bulguyu destekler nitelikte görülmüştür. Bununla birlikte erkeklerin daha iç kontrol odaklı tutum sergilemeleri, ataerkil toplumsal işleyişin sosyalleştirici toplumsal mekanizmalarının (Bhasin, 2003a; Giddens, 2000:108: 108; Ritzer, 2015:171) erkeğin lehine genişlettiği alanın, erkek öğrencilerin davranış ve düşüncelerinde daha çok yer edindiğini düşündürmüştür.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Toplumsal cinsiyet kimliklerinin ve pratiklerinin toplumsal yapının tüm unsurlarıyla bağlantılı olduğu gerçekliğine yönelik öğrencilerde farkındalık oluşturmayı amaçlayan *Toplumsal Cinsiyet ve Türkiye’de Kadın* adlı derse kayıtlı öğrenciler ilk derste ön-teste tabi tutulmuştur. Sonraki öğretim sürecinde ders, farklı teknik ve materyalleri içeren interaktif öğretim yöntemleriyle desteklenmiştir. Son derste, son-test uygulaması yapılmıştır. TCTÖ ve KOÖ ön-test ve son-test puanları açısından yapılan karşılaştırmada, TCTÖ *erkeklik cinsiyet rolü* alt boyutunda temelinde elde edilen bulgular, ders kapsamında kullanılan interaktif öğretim yöntemlerinin, hak kullanımı ve erk konumu açılarından kız ve erkek cinsiyet ayırımına karşı, katılımcı-öğrenciler üzerinde bir etkide bulunduğu gözlemlenmiştir. Evlilikle birlikte kadını, erkeğin isteklerini yerine getirmenin yanında çocuk (özellikle erkek çocuk) doğurmakla ilişkilendiren bir tutumu içeren evlilik cinsiyet boyutunda elde edilen bulgular, derste kullanılan yöntemlerin öğrenciler üzerinde bu boyut kapsamında eşitlikçi bir tutum değişikliğine etki ettiği ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte erkeklere oranla kız öğrencilerde eşitlikçi tutum eğilimi daha fazla bulgulanmıştır. Bu bulgu Öngen ve Aytaç’ın (2013) araştırmalarında da elde edilmiştir. Kadın cinsiyet rolü alt boyutunda elde edilen bulgular, ders kapsamında kullanılan interaktif yöntemlerin, öğrencilerin eşitlikçi cinsiyet rolü tutumlarını arttırdığını düşündürmüştür. *Kadın cinsiyet rolü* alt boyutunda elde edilen bulgular, kız öğrencilerin, bu alt boyutun içerdiği, kadının davranışının erkeğin rızasına uygunluğunu gerekli gören tutumu destekledikleri gözlemlenmiştir. Bazı demografik veriler üzerinden bakıldığında, öğrencilerin ataerkil nitelik gösteren ebeveynlerinin ve erken yaşlarda kırsal alandaki toplumsallaşmalarının bu bulgunun oluşmasında etkili olduğu düşünülmüştür. Bu bulgu Öngen ve Aytaç’ın (2013) çalışmalarıyla paralellik taşımıştır. Toplumsal Cinsiyet Rollerini Tutum Ölçeğinin (TCTÖ) alt boyutları ve Kontrol Odağı son-test puanları katılımcı-öğrencilerin cinsiyetlerine göre değerlendirildiğinde, *kadın cinsiyet rolü* alt boyutunda erkek öğrencilerin sos-test puanlarının, kız öğrencilerin son-test puanlarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmüştür. Bu bulgu, derste kullanılan interaktif yöntemlerin, kız öğrenciler üzerinde daha fazla etki oluşturduğunu düşündürmüştür. Benzer bir biçimde, *evlilik cinsiyet rolü* alt boyutunda da erkek öğrencilerin TCTÖ puanlarının, kız öğrencilerin TCTÖ puanlarına oranla anlamlı düzeyde yüksek olduğu fark edilmiştir. Bu bulgular evliliği, kadının çocuk doğurma ve erkeğin isteklerine uygun tutum sergileme beklentisine kız öğrencilerin itiraz ettikleri, buna karşın erkek öğrencilerin ise rıza gösterdikleri biçiminde yorumlanmıştır. Bu kapsamda işlenen derste kullanılan yöntemlerin, *evlilik cinsiyet rolü* alt boyutunda erkek öğrencilere oranla kız öğrenciler üzerinde daha fazla etki oluşturduğu belirtilebilir. Kontrol Odağı Ölçek’inde anlamlı olmasa da, kız öğrencilerin puanlarının erkek

*İTERAKTİF YÖNTEMLERİN ÖĞRENCİLERDEKİ TOPLUMSAL CİNSİYET
FARKINDALIĞINA ETKİSİ: “TOPLUMSAL CİNSİYET VE TÜRKİYE’DE KADIN” DERSİ
ÖRNEĞİ*

öğrencilerin puanlarından daha yüksek olması, kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre dış kontrol odaklı tutum sergilediklerini göstermiştir.

Elde edilen veriler göz önünde bulundurulduğunda, kız ve erkek öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin görece farklı tutumlar gösterdikleri bulgulanmıştır. Bu bulgu benzer konuda yapılan çalışmalarda da elde edilen bulgularla uygunluk göstermiştir (Gümüšoğlu, 2004; Öngen ve Aytaç, 2013). Buna rağmen, genel olarak *Toplumsal Cinsiyet ve Türkiye’de Kadın* adlı derste kullanılan interaktif öğretim yöntemlerinin bu öğrencilerin, kadın ile erkeğin birlikte yaşamının daha eşitlikçi olmasından yana davranış ve tutum oluşturmalarına katkı yaptığı söylenebilir.

KAYNAKLAR

- Abadan Unat, N. (1992), “Kadın Araştırmalarının Neden, Amaç ve Kapsamı”, Türkiye’de Kadın Olgusu, Yay. Haz. N. Arat, İstanbul: SaY.
- Acar, F. ve ark. (2013), Türkiye’de Cinsiyet Eşitliğine Elverişli Ortamın Oluşturulması BM Ortak Programı: Taslak Rapor.
https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/belge/Bilim%20Kurulu%20Raporu_May%C4%B1s%202013.pdf İndirilme Tarihi: 24/11/2016.
- Bhasin, K. (2003a), Toplumsal Cinsiyet: Bize Yüklenen Roller, Çev. A. Coşkun, İstanbul: Kadav.
- Bhasin, K. (2003b), Ataerkil Sistemi: Erkeklerin Dünyasında Yaşamak, Çev. A. Coşkun, İstanbul: Kadav.
- Butler, J. (2014), Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi, Çev. B. Ertür, Dördüncü Basım, İstanbul: Metis.
- Donovan, J. (1997), Feminist Teori, Amerikan Feminizminin Entelektüel Gelenekleri, Çev. F. Sayılan ve Ark., İstanbul: İletişim.
- Ecevit, Y. ve Karkıner, N. (ed.) (2013), Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Freire, P. (2003), Ezilenlerin Pedagojisi, Çev. D. Hattatoğlu ve E. Özbek, İstanbul: Ayrıntı.
- Giddens, A. (2000), Sosyoloji, Haz. C. Güzel, Ankara: Ayrıntı.
- Gorz, A. (2001), Yaşadığımız Sefalet, Çev. N. Tural, İstanbul: Ayrıntı.
- Gümüsoğlu, F. (2004), “İlköğretim Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Algıları”, Kadın Çalışmalarında Disiplinlerarası Buluşma, Yeditepe Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 3, 317-327.
- Gümüsoğlu, F. (2008), “Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet”, Toplum ve Demokrasi, 2 (4), Eylül-Aralık, 39-50.
- Euronews (2016), Bilim Dünyasında Cinsiyet Ayırımı.
<https://www.youtube.com/watch?v=jIMG2G30cOA>, indirilme tarihi: 18.10.2016
- Kandiyoti, D. (2013), Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler, Çev. A. Bora ve ark., Dördüncü Basım, İstanbul: Metis.
- Kottak, C. P. (2016), Antropoloji: İnsan Çeşitliliğinin Önemi, Ed. D. Atamtürk ve Ark., 16. Ed., Ankara: de ki Yayınları.
- Küçükkaragöz, H. S. (1998), İlkokul Öğretmenlerinde Kontrol Odağı ve Öğrencilerinin Kontrol Odağının Oluşumuna Etkileri, Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı (Doktora Tezi), İzmir.
- Mimir, A. (2017), Kadının Hak Arama Rehberi, 1. Baskı, Doğan Kitap, İstanbul.
- Neuman, W. L. (2008), Toplumsal Araştırma Yöntemleri, Çev. S. Özge, 2. Baskı, 2. Cilt, İstanbul: Yayın Odası.
- Öngen, B. Ve Aytaç, S. (2013), Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumları ve Yaşam Değerleri İlişkisi, Sosyoloji Konferansları No: 48 (2013-2), 1-18.
- Pelizzon, S. M. (2009), Kadının Konumu Nasıl Değişti? Feodalizmden Kapitalizme, Ed. C.

*İTERAKTİF YÖNTEMLERİN ÖĞRENCİLERDEKİ TOPLUMSAL CİNSİYET
FARKINDALIĞINA ETKİSİ: “TOPLUMSAL CİNSİYET VE TÜRKİYE’DE KADIN” DERSİ
ÖRNEĞİ*

- Somel, Çev. İ. E. Sadi ve C. Somel, Ankara: İMGE.
- Phillip, A. (1995), Demokrasinin Cinsiyeti, Çev. A. Türker, İstanbul: Metis.
- Ritzer, G. ve Stepnisky, J. (2015), Çağdaş Sosyoloji Kuramları ve Klasik Kökleri, Çev. I. Ertuna Howison, 2. Baskı, Ankara: de-ki Yayınları.
- Sayılan, F. (Ed.) (2012), Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim, Ankara: Dipnot.
- Selek, P. (2014), Sürüne Sürüne Erkek Olmak, 7. Baskı, İstanbul: İletişim.
- Spring, J. (1991), Özgür Eğitim, Çev. A. Ekmekçi, İstanbul: Ayrıntı.
- TÜSİAD, (2000), Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset, İstanbul: Yayın No. TÜSİAD-T/2000-12/290.
- <http://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/1866-kadin-erkek-esitligine-dogru-yuruyus-egitim-calisma-yasami-ve-siyaset>, İndirilme Tarihi: 24/11/2016
- Ünal, L. I. ve Özsoy, S. (1999), “Eğitimde Fırsat Eşitliği: Modern Türkiye’nin Sisyphos Miti”, Cumhuriyetin 75. Yılında Eğitim. Türkiye Toplumsal ve Ekonomik Tarih Vakfı. s.39-72.
- Zeyneloğlu, S. (2008), Ankara’da Hemşirelik Öğrenimi Gören Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumları, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü (Doktora Tezi), Ankara.